

Séta a százéves Budapesten

A megújuló vaskerület

„Gyönyörű képességünk a rend”
(József Attila)

Angyalföld, angyalok földje. És kié még? A történelmi idő távlatában: kelták, rómaiak, gótok, hunok, longobárdok, avarok, frankok, a dunai átkelés előtt itt megpihenő honfoglaló eleink, német, szláv révészok, hajósok, halászok, sokféle nációból verbuválódó kereskedők, a századfordulótól a lakosság túlnyomó többségét kitevő proletárok, majd a munkáshatalom szilárd bázisát jelentő munkásság földje.

Szegények az Ördögárok mentén

A századfordulóig vidékies, falusias település. 1877—1878-ban, amikor az ország fiatal fővárosa lázas sietséggel építkezik és ölti magára a cifra, nagyvárosias gúnyját, Angyalföldön erdősitének a futóhomok megkötésére. Ekkor létesül Erdőtelke, amelynek közelében, a „Jó öreg Nussdorferhez” címzett vendéglőben szórakoznak a polgárok. A házak előtti padokon és a parkokban csöndben beszélgető öregek ma is ezernyi történetet, legendát mesélnek a Duna-parti konfliktuson és a lovasúton ideérkező kirándulókról, a Rákospatakból — amelyet Ördögárok-nak neveztek — piciót szedő gyerekekről, ruháikat sulykoló asszonyokról, lovaikon nyargalászó huszárokról.

A XIX. század második felében Angyalföld a főváros legrohamosabban fejlődő kerülete lett. A Duna közelsége, az 1846-ban forgalomba helyezett pest—váci vasút, a beépítetlen területek és a környék falvaiból áramló olcsó munkaerő kedvező feltételeket

„Váci út felel neki...”

1912. május 23.: **Vérvörös Csütörtök.** A Jancsik-réten gyülekező angyalföldiek a Ferdinánd-hídnál áttörik a katonai kordont, és a véres harcok színhelyére, a Szabadság térré zúdulnak. Az esti Váci úton a felborított villamosokat kísérteties fényvel világítják meg a kitorított gázlámpák helyén fellobogó tűzszlopok.

1917 májusában a szociáldemokrata pártvezetőség tiltakozása ellenére százezrek követelik Tisza István kormányának eltávolítását, a különbékét. Az angyalföldi gyárak proletárai példát mutatnak forradalmi bátorságukkal.

1918 januárjában Angyalföld kapcsolatát teremt Csepellel, Kispesttel, Újpesttel; most már első sorban politikai célkitűzésekért harcolnak, éltetve a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat, szítva a háborúellenes, forradalmi tüzet.

A Déli Hírlap írja 1918. november elsején: „A Váci út és környéke már a kora reggeli órákban forradalmi képet nyújt. A munkások lázas tömegei a gyárak előtt táboroznak, és a hullámzó tömeg boldog örömköltésekkel élteti a nép uralmát. A Váci úti gyárak munkásai vörös zászlók alatt vonulnak a város felé”.

Megindul a küzdelem a forradalom továbbvitelért, a Tanácsköztársaságért. A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulását 1918. november 20-án a Visegrádi utcai párhelyiségben jelentik be a nyilvánosságnak Ettől kezdve itt székelt a „Magyar Szmolnij”. Az Ügynök utcában a Vörös Újság készült.

A Tanácsköztársaság alatt az angyalföldi gyárakban munkástanács, Vörös Ország alakul. Fegyelmезetten dolgoznak, azonnal nekilátnak a proletárdiktatúra célkitűzéseinek megvalósításához. Amikor pedig a nemzetközi reakció megtámadja a fiatal Tanácsköztársaságot, Angyalföld vöröskatonaként védelmezi a tanácshatalmat.

Az öntudatos munkásság később, a fasizmus legkegyetlenebb korszakaiban is harcol. A húsz-harmincas években egymást érik a sztrájkok, a második világháború éveiben megszapornak a szabotázások, a felszabadulást megelőző hónapokban a legbátrabbak

Mai területe 1949-ben jött létre; ekkor lett egyazon közigazgatási egység a legendákat termő Margitsziget, a római kor emléket őrző Vizafogó, a régmúlt századok hajósnépeinek otthont adó Kikötődülő, a szegények örömet idéző Szűnyogsziget — a mai Népsziget —, a hajdan erdős, ligetes Erdőtelke, az I. Lipót korabeli Pest fejlődő kereskedelmét jelző Lipótváros, a mocsaras-berkes Felsőbikarét és amiről a kerület nagy része nevét kapta: Angyalföld.

ígér az iparnak. Elsőnek a gabonakereskedők létesítenek nagy kapacitású malomipart. A külföldi tőke, a magyar iparfejlesztési törvény nyújtotta nagy kedvezmények felhasználásával, elsősorban vas-, gép- és textilipari üzemeket létesít. De magyar ipari szakemberek is szép számmal akadnak, akik nagyvállalatokká fejlesztik kisüzemeiket.

Es jön a Nagyalföldről, Erdélyből, a Felvidékről a földművelő szegénység, hogy munkaerőjét bérbe adja, megküzdjön mindennapi kenyéréért; a szakembergárda kezdetben német és cseh munkásokból, mesterekből verbuválódik. Angyalföld népének nagymérvű szaporodásával felelmetes méreteket ölt a nyomor. A tőke nyomában mindenütt ott jár a kenyérinség, a lakásínség, a szellemi szomj. De a nyomor, a robot nem megtöri, hanem megédi Angyalföld proletáriátusát. A Váci úti üzemek már a századfordulón a munkásmozgalom fellegvárjai.

partizánakciókkal forrósitják a talajt a visszavonuló német csapatok talpa alatt.

Angyalföldnek nincsenek jelentős műemlékei, még a távolabbról annak vélhető templomairól is kiderül közelebről, hogy utánzatok. Régi épületek? A Gyöngyösi út jobb oldalán római számmal jelzett, faerkélyes házak: a Tripolisz. Az 1910-es években épült, kislakásos lakótelepek egyike. A század elején épül a Tizenháromház, a Freyberger-ház, a Hétház, a Bagolyvár — Angyalföld jellegzetes bérkaszárnyai. Kislakásos lakótelepek és sivár háztömbök; a felszabadulásig ezekben zsúfolódott össze a legtöbb proletáreszalád.

Igen, ezek Angyalföld sajátos műemlékei: a hűvös, sötét lépcsőházak, a kemény, szürke, falak, a betonudvarok, a komfort nélküli szoba-konyhás lakások, az udvarok végén a barna W. C.-ajtók, a lépcsőházak és a folyosók sima vaskorlátjai. Ez az a környezet, amelyben a munkásság felnőtt, s amelyben jelentős része él.

Angyalföld ma? Gyárnegyed, vaskerület változatlanul. Mégis mennyire más. Az olaj, a rozsda, a korom, a sivárság képeit mindinkább az üveg- és acélszerkeze-

tek, a modern gyáracsarnokok látványra, új lakónegyedek, terek világa váltja fel.

„Mindinkább”... mert a múlt még őrzi hadállásait. A Váci utat, amelyet naponta megjárók, fáradt, az olajpáras levegőben kábultan ácsorgó fák szegélyezik. A villamos nyitott kerete előtt lassan váltakoznak a képek: kökerítés szürke betoncsíkja mögött lapos raktártetők, mozdonyok. Új gyárak vasbeton csontváza. Sörkert, előtte zöld, rozsdafoltos lemezpalánk. Az Elmunkás téren öteemeletes lakóépületek, parkok, játszótérek. Piaci nyüzsgés, a villamosmegállóban testes, szatyros asszonyok. Emeletnyi reklámképek, fölöttük a Volga-szálló ablakrengetege. A Váci út és a Róbert Károly körút találkozásánál, az Árpád-híd pesti hídfőjénél színházépület, szemben új lakótelep színes kontúrjai. Elhanyagolt, bozotos grundok, alacsony, rongyos házak, ócskavastelep szomszédságában születik az új angyalföldi városközpont: a SZOT több mint húszemeletes irodaháza, a párt ház, a tanács háza, a szolgáltató kombinátok, lakóépületek,

klubok, éttermek. Az Árpád-hídfőtől északra a Szabadság strand válik mind jelentősebb közegészségügyi, üdülési központtá. A Hungária körút, a Béke utca, a Béke tér a Thälmann utca, a Rákospatak környéke, a Gyöngyösi út, a Jász utca, a Tomori utca, a Dózsa György út — egész Angyalföld megfiatalodott arcát mutatja felénk.

Angyalföld nevének eredetét homály fedi. Némely kutató szerint a Rákospatak (Ördögárok) partján álló Ördögmalom után sokáig Ördögföldnek nevezték. De mert a titkon teherbe esett úri-asszonyokat és kisasszonyokat gyakran az itteni „angyalcsinálók” szabadították meg szegyenüktől, a nép ajkán e vidék lassan-lassan Angyalföld lett. Azért, ha szóba kerül a név eredete, gyakran lehetett hallani később is: „Már akárminek hívják... szegény ördögök vagyunk valamennyien.” Új korszaknak kellett jönnie, hogy e mondás kikopjon a szóhasználatból.

Új korszak? Milyenek mutatják ezt a számok?

Tényekben elbeszélve

Terület, népesség. 1965-ben 155 ezren, 1970-ben 158 ezren éltek Angyalföldön, 1975-ben várhatóan 160 ezren lesznek. Egy négyzetkilométerre 10 933 lakos jut, ezer férfitra 1180 nő. Nagyságát tekintve Angyalföld közepes méretű kerület, a népesség száma viszont az első helyen álló XI. kerület után következik.

Ipar. 1971. december 31-i adatok szerint 67 ipari vállalat van Angyalföldön, s a szocialista ipar dolgozóinak száma megközelíti a 72 ezret. Ebben Angyalföld vezet a budapesti kerületek között. Érdekese, hogy a magánkisiparosok száma is — 1205 — meghaladja a budapesti átlagot, noha számuk jelenleg népszerűsággal kevesebb, mint 1960-ban volt.

A kerület ipara népgazdasági méretekben is jelentős. Hosszú lenne felsorolni Angyalföld nagyvállalatait. A legnagyobb évek óta a gépipar, de különösen az utóbbi években gyorsan fejlődnek más iparágak is. Mindenekelőtt a könnyűipar. A Láng turbinái, a Medcor orvosi műszerei, a Hájó- és Darugyár portál- és úszódaruai, a Habselyem ruházati cikkei, az Elzett-zárak és lakatok, a SZIM szerszámgépei a világpiacon is elismert, keresett gyártmányok. Mindemellett az angyalföldi ipar fő gondja-feladata: a korszerűsítés. Ez a feltétele a további versenyképességnek.

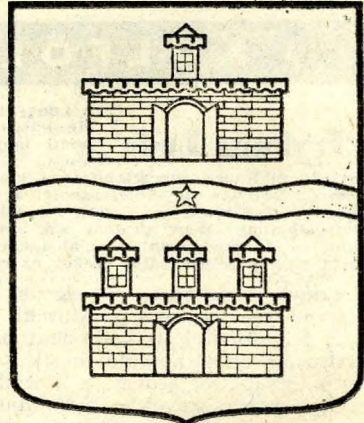
Javuló, fejlődő a lakossági szolgáltatás. A helyi ipar egy lakosra jutó kapacitása 1960-ban 670 forint volt, 1970-ben 1150 forint. Az elmúlt öt évek tervben 50 új szolgáltató egység létesült.

Lakás, lakáskarbantartás. Húsz év alatt 38 500-ról 50 ezerre nőtt a lakások száma, a negyedik öt-éves tervben 3500 új lakás épül, ebből kétezer Újlipótvárosban, mind központi vagy távfűtéssel.

Kommunális ellátás. A kerület

csaknem százszázalékosan közművesített; vízvezeték és csatorna hálózza be Angyalföldet. Javul a közvilágítás, egyre több lakás kap táv- és központi fűtést. A negyedik öt évek tervben 3400-zal növekszik a távfűtött lakások száma. Cserélők az elavult, pisllakoló utcai lámpákat. Hamarosan időszerrütlenné válik a sötét angyalföldi utcák emlegetése. Az utak felújítására a múlt tervidőszakban 35 milliót költöttek, a mostanira 55 milliót irányoztak elő.

Égészségügy. Négy kóház, három tanácsai szakorvosi rendelő, 60 orvosi körzet, 24 körzeti gyermekorvos, és az üzemekben külön 62 szakorvosi rendelő áll a betegek rendelkezésére. A bölcsődei helyek száma 952. A múltéhoz vagy

akár az egy évtizeddel ezelőttihez képest is, ma lényegesen jobb Angyalföld egészségügyi ellátása, Mindemellett az igények jóval meghaladják a lehetőségeket; különösen a szakorvosi rendelőintézetek és a bölcsődék zsúfoltak. A negyedik öt évek tervben az egészségügyi intézetek fejlesztésére és fenntartására 384 millió forintot irányoztak elő. Új szakorvosi rendelő, a Róbert Károly körüti kórházban 124 ágas szülészeti pavilon és 250 helyes nővérszálló épül. A bölcsődei helyeket 180-nal növelik.

Oktatás, népművelés. Angyalföld oktatási, népművelési hálózata valaha rendkívül elmaradott volt. S bár a helyzet ma sem a legjobb, a változások itt is szembeütöttek. Öt művelődési otthon, hat állami könyvtár, valamint két színház (Vig József Attila) szolgálja az angyalföldiek művelődését. A művelődési otthonokat is sokan látogatják, s minden tízennegyedik angyalföldi lakos tagja valamelyik könyvtárnak, amelyek 400—450 ezer könyvet kölcsönöznek ki egy évben. Sok munkáscsaládnak van kisebb-nagyobb házi könyvtára. A múltban egy sem volt, ma kilenc középiskolája van Angyalföldnek.

A kerület adatainak ismertetése után Farkas Róbertnek, a tanács elnökhelyettesének érdekes ötlete támadt. Utazzunk a jövőbe, mondjuk az 1980-as évek közepére — javasolta.

Térben, időben...

A Margit-hídtől elindulva, végighaladtunk az új, Duna-parti sétányon. A fás, ligetes sétány mögött új lakóházak, szállodák, szolgáltató épületek sorakoznak; a hajóval utazók láthatóan érdeklődéssel figyelik az obudai és az angyalföldi Duna-partot. Közben Farkas Róbert elmondja, hogy csak az ötödik öt évek tervben négyezer lakás épül itt. Az Árpád-hídnál aluljárón megyünk át a Róbert Károly körútra. Utba ejtjük az ország legnagyobb, legkorszerűbb bútóruházát, az új postaközpontot, betérünk a házasságkötő terembe is.

A Lehel út és a Róbert Károly körút sarkán tündöznek: merre tovább? Bármerre nézünk, mindenütt kétsávos, gyorsforgalmú autótutak hálózzák be a kerületet. S az utak mentén nemcsak a lakóépületek változtak meg, de a gyáracsarnokok, az üzemek is, beilleszkedve Angyalföld új, korszerű városképébe.

A hajdani híres-hírheht Tripo-

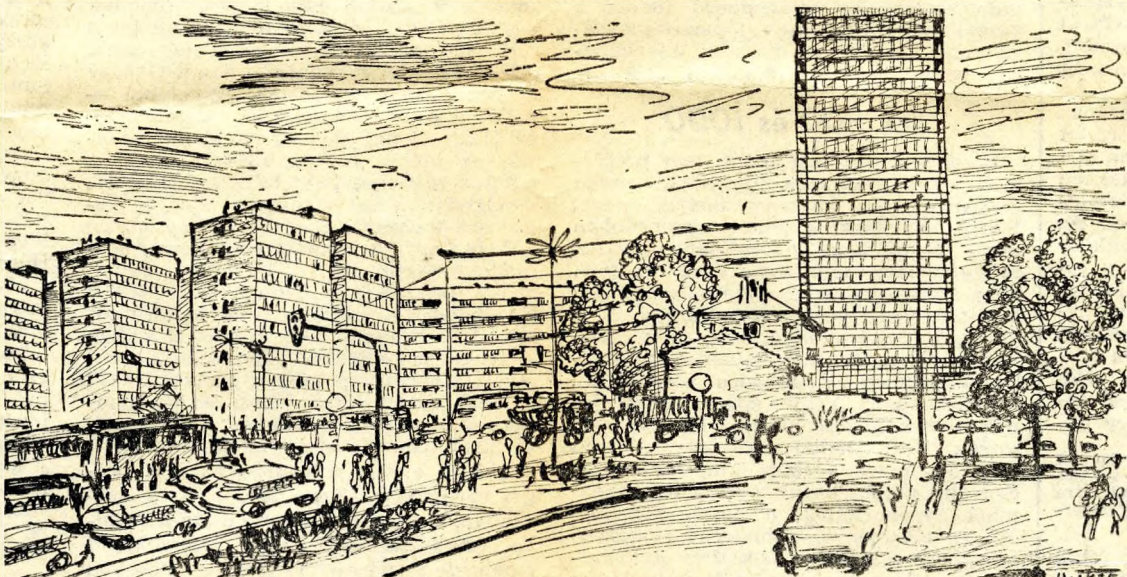
liszba invitál a tanácselnök-helyettes. A proletáryomort tükröző régi faházak épületek helyén hatszáz 5—10 emeletes lakóházat láthatunk. A Váci úton indulnánk vissza a kerület központjába. Tájékozatlanságomban a villamost keresem, noha itt már csak autóbusszal vagy metróval utazhatunk. Végül: sétálva tesszük meg az utat. Feltűnik, hogy nem érzem Angyalföld jellegzetesen nehéz, füstös levegőjét. Az ok egyszerű: az egész kerület áttért a gáz-, az olaj- és a villanyfűtésre, a gyárak is, a háztartások is. Alig akad füsttől gőg kemény a valaha oly kormos Angyalföldön.

Sétánk végén vitánk támad: a Vasas-pálya melletti nagy sportkombinátot vagy a Rákospatak mentén épült Ifjúság Házát nézzük-e meg. Elmegyünk mindkét helyre. Késő este van, amikor csöndben belopózunk az Ifjúság Házának színháztermébe. Fiatal munkás Kassák-verset szaval: „Építeni építeni / ez az én mániám. / Vasból / cementből / üvegből / építeni. / Egyszerűen / a célszerűség törvényei szerint / építeni / mindazoknak / akik otthonukat keresik.”

Képzletbeli utazásunk végén Farkas Róbert így összegezi a beszélgetést:

— A jövő felidézésével távolról sem azt akartam érzékeltetni, mintha tíz-tizenöt év múlva minden szép, minden csodálatos, minden hibátlan lenne és lehetne Angyalföldön. Csupán azt mondtam el, aminek a megvalósításán dolgozunk.

S Angyalföld forradalmisága? Szembetűnőbb, jellemzőbb, mint bármikor. Csakhogy ez ma első sorban az állampolgári, a közügyek iránti felelősségben és a mindennapos alkotómunkában fejeződik ki. Ami arra is garancia, hogy ha a jövő nem lesz s minden tekintetben gondtalan, a jelenleginél jobb kereteket teremt az angyalföldieknek.

Az utak mentén nemcsak a lakóépületek változnak. — Új angyalföldi városkép

(Vincze Lajos rajza)

FÖLDESI JÓZSEF